

УДК 657.62

Кучер С. В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту**Житомирського державного технологічного університету***ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОПОДАТКУВАННЯ
ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗРОБКИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА**

У статті висвітлено роль економічного аналізу для цілей оподаткування у процесі податкового планування, а також особливості його практичного застосування при розробці облікової політики підприємства.

Ключові слова: економічний аналіз, оподаткування, податкове планування, облікова політика, податкове навантаження, податкова оптимізація.

Кучер С.В. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗРАБОТКИ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье показана роль экономического анализа для целей налогообложения в процессе налогового планирования, а также особенности его практического использования в разработке учетной политики предприятия.

Ключевые слова: экономический анализ, налогообложение, налоговое планирование, учетная политика, налоговая нагрузка, налоговая оптимизация.

Kucher S.V. THE ECONOMIC ANALYSIS FOR PURPOSES OF TAXATION AS A TOOL FOR DEVELOPMENT OF ACCOUNTING POLICIES OF ENTERPRISE

The article highlights the role of economic analysis for tax purposes in the tax planning, and especially its practical application in the development of accounting policies.

Keywords: economic analysis, taxation, tax planning, accounting policies, tax burden, tax optimization.

Постановка проблеми. Наказ про облікову політику – це нормативно-правове забезпечення найнижчого рівня нормативного регулювання нарахування та сплати податку на прибуток. Даний документ займає центральне місце в системі організації ведення бухгалтерського обліку нарахування та сплати податку на прибуток. Оптимально встановлена облікова політика підприємства – запорука створення сприятливого податкового середовища на рівні підприємства.

Облікова політика підприємства виступає одним з етапів податкового планування суб'єкта господарювання, яке полягає у виборі способів оптимального поєднання побудови правових форм відносин та можливих варіантів їх інтерпретації в межах діючого податкового законодавства [1, с. 30]. Податкове планування допомагає суб'єкту господарювання оперативно реагувати на зміни податкового законодавства, в якому він функціонує, не порушуючи вимог чинного податкового законодавства та не завдаючи шкоди власній господарській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням податкового планування податку на прибуток присвячено праці таких науковців, як А.В. Бризгалін, В.П. Вишневський, Н.В. Вороніна, Т.О. Гусєва, Л.В. Дікань, Н.М. Макарова, С.А. Супруненко, О.В. Чипуренко та ін. Варто відмітити, що в зазначених працях увага приділена безпосередньо тому, як мінімізувати розміри податку на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету, а також методиці визначення податкового навантаження платника податку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах динамічних змін вітчизняного податкового законодавства та законодавства у сфері бухгалтерського обліку невирішеними залишаються питання:

- підвищення ефективності діяльності підприємств в сфері оподаткування, формування ефективної системи планування податків з використанням елементів облікової політики суб'єкта господарювання;
- відсутності комплексного підходу до здійснення податкового планування та податкової оптиміза-

ції з використанням елементів облікової політики на практиці.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних підходів щодо удосконалення методики проведення податкового планування суб'єктами господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податок на прибуток як економічна категорія, а точніше прибуток, який є базою оподаткування податком на прибуток, знаходиться на стику інтересів відразу трьох груп заінтересованих осіб: власників, контрагентів та інвесторів, а також держави в особі податкових органів. Задоволення одразу усіх груп користувачів бухгалтерської інформації відбувається за допомогою облікової політики підприємства.

Барановська Т.В. вважає, що «теоретично вплив облікової політики на оподаткування не припустимий, оскільки держава не зацікавлена в створенні механізмів, які дозволяють за допомогою вибору моделі відображення фактів господарського життя в обліку впливати на рівень платежів до бюджету, які здійснюють платники податків (якщо податкове законодавство не передбачає альтернатив)» [2, с. 89].

Як відомо, за допомогою нормативно-правового забезпечення держава встановлює основні умови функціонування суб'єктів господарювання в податковій системі. На основі моніторингу існуючих умов вітчизняної та закордонної податкової системи встановлено фактори впливу на положення облікової політики підприємства, яка виступає інструментом узгодження інтересів між державою та платником податку на прибуток.

В організаційній складовій облікової політики підприємства необхідно передбачити: вибір суб'єкта ведення бухгалтерського обліку, в тому числі й податкових розрахунків; визначення обов'язків посадових осіб, особливо тих, які відповідальні за ведення податкових розрахунків та складання й подання податкової звітності; визначення облікових даних, які є комерційною таємницею для забезпечення прав платника податку на прибуток; визначення на ма-

крорівні моделі взаємодії фінансового обліку та податкових розрахунків.

Технічна складова облікової політики підприємства полягає в передбаченні положень щодо: форми ведення бухгалтерського обліку, яка залежить від обраного режиму оподаткування; особливостей оподаткування структурних підрозділів, що характерним є для об'єднань підприємств, материнських та дочірніх підприємств; порядку документообігу та строків зберігання документів, які не повинні бути меншими, ніж це передбачено податковим законодавством.

В методичній складовій облікової політики суб'єкти господарювання передбачають: порядок ведення податкових різниць; методи визначення звичайної ціни; методи нарахування амортизації; методи оцінки запасів при їх вибуття; методи обліку фінансових інвестицій та інші методик оцінки доходів та витрат підприємства.

Врахування зазначених факторів в обліковій політиці підприємства дозволить уникнути втрат платника податку на прибуток, пов'язаних з невиконанням або неналежним виконанням податкових обов'язків, встановлених державою.

За умов сучасної вітчизняної податкової системи податковим законодавством визначені альтернативи, за рахунок яких платник податку на прибуток може маніпулювати розміром податку на прибуток на законних підставах. Нами умовно дані альтернативи поділено на дві групи: варіативні складові доходів та витрат, які чітко визначені Податковим кодексом України та варіативні складові доходів та витрат, які дозволені Податковим кодексом України за умови врегулювання них в обліковій політиці підприємства.

До першої групи належать методи нарахування амортизації на основні засоби та інші необоротні матеріальні активи, терміни корисного використання необоротних активів, методи оцінки запасів при їх списанні, методи визначення звичайної ціни, порядок оцінки витрат за довгостроковими контрактами тощо. До другої групи належать: метод нарахування резерву сумнівних боргів, вартісна межа віднесення активів до складу необоротних активів, вартісна межа віднесення необоротних активів до складу основних засобів, оцінка вартості внесків засновників на момент створення підприємства, база розподілу загальновиробничих витрат, критерії визнання витрат з технічного обслуговування, витрати на доставку продукції, витрати на мобільний зв'язок, порядок визнання фінансових витрат, порядок оцінки балансової вартості валюти тощо.

Тобто підприємство при плануванні очікуваних розмірів податку на прибуток може обрати будь-який варіант з наданих податковим законодавством альтернатив. Варто відмітити, що одні альтернативи призводять до максимізації розмірів бази оподаткування податком на прибуток, а інші – до отримання мінімальних розмірів бази оподаткування.

Процес розробки облікової політики досить часто зводиться до передбачення в ній таких альтернатив, за допомогою яких, на перший погляд, дося-

гається мінімізація податку на прибуток до очікуваного (запланованого) розміру. Проте процес розробки облікової політики є дуже відповідальним та повинен відповідати принципам облікової політики.

Облікова політика повинна відповідати таким вимогам: по-перше, не повинна суперечити чинному законодавству; по-друге, повинна відповідати умовам та специфіці господарської діяльності підприємства; по-третє, повинна бути ефективною; по-четверте, повинна бути єдиною для всіх структурних підрозділів підприємства.

Вважаємо, що при прийнятті облікової політики необхідно здійснювати аналіз впливу обраних альтернатив на господарську діяльність суб'єкта господарювання.

Чипуренко О.В. в дисертації виділяє новий інструмент управлінської діяльності підприємства – аналіз для цілей оподаткування, який полягає в кількісному вимірі впливу оподаткування на формування та зміну результатів господарської діяльності підприємства для обґрунтування стратегічних та поточних бізнес-рішень. Автор визначає основні етапи проведення такого аналізу: аналіз податкової системи; аналіз фактичного податкового навантаження; аналіз варіантів управлінських рішень.

Під аналізом для цілей оподаткування, на відміну від О.В. Чипуренко, ми розуміємо систему оцінки впливу податкової системи на кількісні та якісні характеристики фінансових результатів суб'єкта господарювання з метою прийняття управлінських рішень щодо оптимізації оподаткування. Мета податкового аналізу полягає у визначенні впливу зовнішніх факторів податкової системи, а також оцінці впливу податкового навантаження суб'єкта господарювання на прийняття управлінських рішень в частині розробки облікової політики. У фаховій літературі авторами виділяються різні погляди до завдань, об'єктів та етапів податкового аналізу, узагальнення яких наведено на рис. 1.

Ключовим в наведеній на рисунку схемі є визначення податкового навантаження підприємства, яке ґрунтується на даних фінансової звітності. Щодо розрахунку податкового навантаження, авторами пропонуються різні підходи, але найбільш розповсюдженим є підхід визначення рівня податкового навантаження як частки між розміром податку на прибуток та виручкою підприємства від реалізації

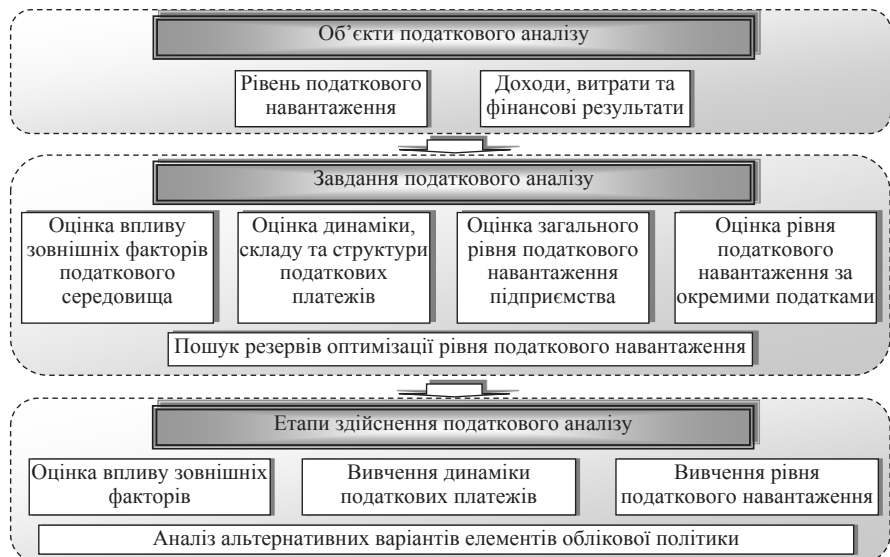

Рис. 1. Об'єкти, завдання та етапи аналізу для цілей оподаткування

товарів (робіт, послуг). Дані від проведеного податкового аналізу враховуються при прийнятті управлінських рішень, а також при затвердженні облікової політики, проте дана методика відірвана від реальної практики оподаткування.

На відміну від існуючої методики пропонуємо визначення податкового навантаження за даними податкової декларації. Такий підхід пояснюємо тим, що на сьогодні Міністерством доходів і зборів України розроблений підхід, відповідно до якого, всі платники податків поділяються за три групи категорії ризиків: висока, середня та група з незначним рівнем податкового ризику. Відповідно до вказаної класифікації, податкове навантаження належить до групи високої категорії податкових ризиків. Крім того, показник податкового навантаження з податку на прибуток перевіряється одразу при прийнятті податковими органами податкової декларації з податку на прибуток, і якщо його значення відповідає рівню, який є меншим за середньогалузевий рівень, то підприємство одразу потрапляє до групи платників податків з високим рівнем податкового ризику.

Рівень податкового навантаження залежить від задекларованого до сплати в податковій звітності зобов'язання з податку на прибуток, розмір якого, в свою чергу, залежить від розмірів включених витрат та доходів до обчислення бази оподаткування податком на прибуток. Отже, при розробці облікової політики підприємства, шляхом затвердження в ній альтернативних варіантів бухгалтерського обліку витрат підприємства, вважаємо за необхідне враховувати як використання таких альтернатив на практиці вплине на рівень податкового навантаження.

Найбільш оптимальним варіантом вбачатимемо той, який одночасно забезпечуватиме максимізацію витрат платника податку та оптимальний рівень податкового навантаження. Існуюча методика проведення аналізу для цілей оподаткування не придатна для досягнення зазначеної мети. Нами запропоновано основні етапи проведення аналізу для цілей оподаткування підприємства з метою визначення найбільш оптимальних варіантів альтернативних витрат підприємства (рис. 2).

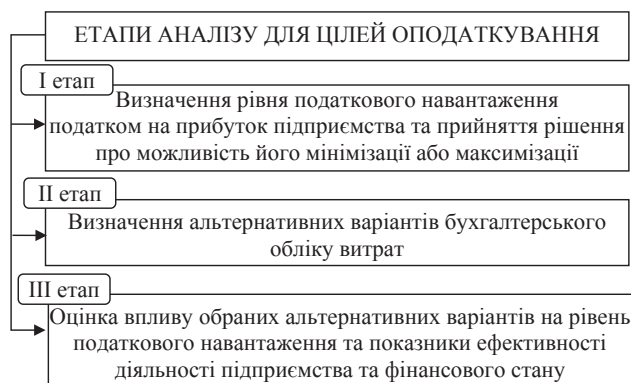

Рис. 2. Етапи проведення аналізу для цілей оподаткування при затвердженні облікової політики

Визначення рівня податкового навантаження податком на прибуток підприємства та прийняття рішення про можливість його мінімізації або максимізації. Здійснюється оцінка рівня податкового навантаження підприємства та проводиться його порівняння із середньогалузевим значенням.

Рівень податкового навантаження визначається за формулою:

$$\%ПН = \frac{ПнП}{Д} \times 100\% , \quad (2.1)$$

де, %ПН – відсоток податкового навантаження податком на прибуток;

ПнП – сума нарахованого та податку на прибуток;

Д – дохід, який враховується при обчисленні бази оподаткування податком на прибуток.

Якщо рівень податкового навантаження підприємства менший середньогалузевого значення, або менший одиниці, то необхідно прийняти рішення про передбаченні в обліковій політиці тих альтернатив, які зменшуватимуть розмір витрат, які враховуватимуться при обчисленні прибутку до оподаткування.

Якщо рівень податкового навантаження підприємства вищий середньогалузевого рівня, то у підприємства є можливість до пониження його до середньогалузевого рівня, за допомогою затвердження в Наказі про облікову політику тих альтернативних варіантів обліку витрат, які максимізуватимуть витрати платника податку.

Визначення альтернативних варіантів бухгалтерського обліку витрат. Здійснюється вибір найоптимальніших варіантів оцінки витрат підприємства, які є варіативними відповідно до податкового законодавства, відповідно до прийнятого на попередньому етапі рішення максимізації або мінімізації витрат.

Оцінка впливу обраних альтернативних варіантів на рівень податкового навантаження та показники ефективності діяльності підприємства та фінансового стану. На даному етапі перевіряється вплив обраних варіантів на рівень податкового навантаження. Якщо за обраних альтернативних варіантів рівень податкового навантаження відповідає середньогалузевому і не буде нижче його рівня, то обрані варіанти є оптимальними, якщо ж рівень податкового навантаження буде меншим за середньогалузевий, то необхідно підбирати інші комбінації альтернативних варіантів витрат.

Крім того, на даному етапі необхідно розрахувати, як обрані альтернативні варіанти вплинуть на показник чистого прибутку у фінансовому обліку, і на основі зміненого показника чистого прибутку розрахувати основні економічні показники діяльності, такі як рентабельність підприємства, рентабельність власного капіталу, рентабельність продажу, коефіцієнт автономії та коефіцієнт фінансової стійкості.

Вважаємо, що найбільш оптимальним варіантом комбінацій альтернативних витрат буде той, за якого рівень податкової віддачі близький до середньогалузевого, але не менше його, а також за якого економічні показники діяльності підприємства знаходяться на рівні, який відповідатиме нормативним значенням. У такому випадку обрані комбінації альтернативних витрат необхідно затвердити обліковою політикою підприємства.

Для підтвердження можливості застосування даної методики на практиці, нами здійснено аналіз для цілей оподаткування існуючого стану обраних альтернативних витрат Житомирської філії ПрАТ «Деко». Відповідно до обраних альтернативних варіантів витрат ЖФ ПрАТ «Деко», які затверджені Наказом про облікову політику, рівень податкового навантаження складав 3,6%, що є вищим за середньогалузевий рівень 2% (підприємство займається роздрібною торгівлею). У зв'язку з цим у підприємства є можливість до зниження рівня податкового

Таблиця 1

Економічні показники діяльності ЖФ ПрАТ «Деко» з урахуванням запропонованих змін щодо максимізації та мінімізації оподаткованих витрат

№ з/п	Показник	Нормативне значення	Реальний розмір показника	Розмір показника з урахуванням максимізації витрат	Розмір показника з урахуванням мінімізації витрат
1.	Рентабельність підприємства, %	> 1	1,89	1,04	3,30
2.	Рентабельність власного капіталу, %	> 1	3,12	1,80	5,67
3.	Рентабельність продажу, %	-	8,38	4,62	14,77
4.	Коефіцієнт автономії, коеф.	> 0,5	0,75	0,75	0,76
5.	Коефіцієнт фінансової стійкості, коеф.	> 1	3,06	3,03	3,12

навантаження, шляхом зміни окремих альтернативних варіантів обліку витрат на ті, які максимізують витрати підприємства.

Внаслідок цього було запропоновано здійснити заміну прямолінійного методу нарахування амортизації на окремі основні засоби методом прискореного зменшення залишкової вартості. Всі інші альтернативні варіанти витрат відповідали тим, які максимізують витрати підприємства.

Для перевірки впливу вказаних змін на основні економічні показники діяльності підприємства, розраховано їх реальне значення за існуючого варіанту бухгалтерського обліку витрат, та значення, яке вони матимуть у разі застосування запропонованих змін (табл. 1).

Як видно з даних таблиці 1, показник рентабельності та фінансової стійкості до внесення змін щодо вибору альтернативних варіантів обліку витрат знаходилися в задовільному стані. У зв'язку зі збільшенням обсягу витрат, які пов'язані зі зміною методу амортизації, усі показники помітно зменшилися, але залишилися в межах нормативних значень, що вказує на те, що запропоновані зміни до облікової політики підприємства не становлять загрози господарській діяльності ЖФ ПрАТ «Деко» та можуть бути застосовані на практиці.

Для експерименту на ЖФ ПрАТ «Деко» була розрахована зміна рівня податкового навантаження у випадку мінімізації податкових витрат. В результаті проведених розрахунків підприємству необхідно було б сплачувати податок на прибуток на

114 тис. грн. більше, ніж сплачується в досліджуваній період, а рівень податкового навантаження збільшився вдвічі. Даний варіант, на думку керівництва, є надто обтяжливим та відхилений для застосування на підприємстві.

Висновки. Отже, в ході проведеного дослідження встановлено, що облікова політика підприємства є інструментом врегулювання конфлікту інтересів користувачів облікової інформації щодо розмірів отриманого прибутку та сплаченого податку на прибуток до бюджету. Облікова політика підприємства в частині нарахування та сплати податку на прибуток передбачає врегулювання встановлених податковим законодавством альтернатив бухгалтерського обліку доходів та витрат, що впливатиме на розміри податку на прибуток. Для вибору найбільш оптимальних для платника податку на прибуток альтернатив бухгалтерського обліку витрат запропоновано здійснювати аналіз для цілей оподаткування, результати якого дозволяють встановити зміну податкового навантаження підприємства та показників ефективності його діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гуцаленко Л.В. Концепції визначення фінансового результату в міжнародній обліковій практиці / Л.В. Гуцаленко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2010. – № 4. – С. 105-110.
2. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / Тетяна Василівна Барановська. – Житомир, 2004. – 252 с.